

נמצאים בבידוד? עם הספרים המרתקים "שבת טיש" ו"מידות טיש", לא תהיו מבודדים!

גיליון מס' 417

פרשת ואתחנן-נחמו, י"א במנחם-אב תש"פ

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ואתחנן אליה בעת שהוא לאמר (ג, כג) - אמרו חז"ל במדרש, שמושה רבנו התפלל תקט"ז תפלות כמנין ואתחנן, והטעם שהתפלל מנין זה הוא מפני שנתבת תפלה היא בגימטריה תקט"ז כמנין ואתחנן. (רבי פינחס מקוריץ)

משה התפלל תקט"ז תפלות. כמנין הגימטריה של התבות במדת הדין, מפני שרצה לבטל את מדת הדין ולהפכו למדת הרחמים. (נפש חיה)

ואתחנן - ואתו הו, בעת ההיא בגימטריה בעיני אלקים (במלוי = 300) ואדם, כי המתפלל מלבו זוכה לשא הו בעיני אלקים ואדם. (כסף צרוף)

בעת ההיא - נוטריקון בכל עת תמיד ה' הוא יענה אותי, כי התפלל יפה תמיד. (נפש יהודה)

ואתם הדבקים בה' אלמיכם חיים בלכם חיים (ד) - בקריאת שמע יש רמ"ח תבות, וכשמצרפים התבות ה' אלמיכם אמת, מחיים אתי כל-איברי האדם בכל-יומו. וזה קרמו בפסוק זה, ואתם - אותיות ואמת, הדבקים בה' אלמיכם - פאשר תדבקו תבת אמת אל ה' אלמיכם, אז יתקיים בכם חיים בלכם חיים, ותקבלו חיות בכל האיברים. (דגל מחנה אפרים)

ושבת עדיה אלמיך (ד, ל) - וישבת במשמעות של אם תשבת שבת, לרמוז לדברי חז"ל שאם כל-ישראל ישמרו עליה שבת, אז וישבת עדיה אלמיך בגאולה השלמה בקרוב. (עולת שלמה)

שמע ישראל ה' אלמינו ה' אחד (ו, ד) - מובא במדרש: מהו שמע ישראל? שמע ראשי תבות שאו מרום עיניכם, והוא שגאמר בישעיה שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, שהיא משרישה את האמונה בלב כל-אחד על הנהגת הבורא בעולמו. ועוד יש בה רמז, שמע נוטריקון שחרית, מנחה, ערבית, שצריך לקבל עול מלכות שמים - ראשי תבות שמע, בתפלת שחרית, מנחה וערבית. (אבודרהם)

בתבות שמע אחד רמזים כל הקרבנות: שלמים, מנחה, עולה, אשם, חטאת, דברים ודברים זו התפלה, שהיא במקום קרבנות. ולקוח העיניו של שמע והדלית של אחד גדולות? כי הקב"ה הוא עד שמי שמכונן בתפלתו, אינה חוזרת ריקם. (ספר התעודה)

ספורים בפרשה

שמע ישראל ה' אלמינו ה' אחד (ו, ד)

בשנות השואה האיומה, מצאו ילדים יתומים רבים מסתור ומחסה בכנסיות ומנזרים, וחלקם נמסרו בידי הוריהם עד יעבר זעם. רבים מההורים לא שבו לאחר השואה, בה נספו עליקדוש השם, והבנים נותרו רחוקים מהתורה, בלי שיהיה מי שיצילם. הרב מפוניבז', רבי יוסף שלמה פהנמן, מסר נפשו למען אותן נשמות טהורות וזכות, והיה נודד במקום למקום וממנו למנוח ותר אחר ילדים יהודים רבים, כדי להשיבם לאבינו שבשמים. היה עליו להתמודד עם נסיונות הפנסייה להסתיר את הילדים היהודים, אותם אי אפשר היה להפיר, מפני שעבר זמן רב מאז ראו את הוריהם, וכמעט ששכחו בכלל שהם יהודים. באחד הימים נודע לו, כי באחד המנזרים יש קבוצה גדולה של יתומים יהודים, ועליו להוציאם בהקדם, פן יאחר את-המועד. הגיע הרב אל מנהל המנזר ודרש בתקיפות להוציא לפניו את הילדים היהודים, אך הלה טען שאינו יודע מי יהודי ומי לא. אמר לו הרב: "תן לי כמה דקות ספורות לשהות במקצת הילדים, ואני כבר אדעה מי הוא ילד יהודי ומי לא". לגנב עליו מנהל המנזר, אך הרב התעקש ועמד על שלו. בלית ברירה נכנע המנהל לדרשת הרב והתיר לו לשהות עם הילדים דקות ספורות בלבד. נכנס הרב אל-האולם בו היו מכנסים הילדים, ובמקום היה רעש והמלה בדרבם של-ילדים. הסה הרב את-פולם, והילדים הביטו ברב מתוך סקרנות, ופתאום החל הרב לשאג בקול ובהתרגשות: "שמע ישראל ה' אלמינו ה' אחד!" לאחר מכן השתתרה דומיה קצרה, ופתאום התעורר הניצוץ היהודי החבוי בלבות הילדים, והם החלו לזעקו: "אבא", "אמא!", הקיפו את הרב ויצאו לחיי תורה וקדשה.

ואהבת את ה' אלמיך בכל-לבבך ובכל-נפשך ובכל-מאדך (ו, ה)

ל"הפץ חיים", היה בן יקר ובעל פשרונות נפלאים בשם רבי אברהם, אלא שלמרבחה הצער נפטר בקצור ימים ושנים, רחמנא לצלן. בשעה שיצאה לויתו עמד אביו הגדול ונשא דברי הספד, ובה אמר: "בשנות הגזרות ת"ח ות"ט, בשעה ששפך ה' את חרון אפו על עשרות קהלות, ומאות אלפי יהודים נהרגו ונשחטו על קדוש השם, התגוררה באחת העירות אם יהודיה עם בנה היחידי, שהיה יקר לה יותר מבבת עיניה. ביתם עמד בקצה העיר, ובשעה שפרצו הקוזקים הרשעים לעירה, התנפלו מיד עליביתה והרגו את בנה היחיד לעיניה. עמדה האשה באלם וגונה עלייד בנה המת וכפיה פרושות לשמים, יבש מקור דמעוניה, אולם שופכת היא מרי שיחה ואמרת לפני ה' יתברך: 'דבון העולמים! לבל אדם בראת לב כדי שיאהב אותה, רק אני בתך לא יכלתי לאהב אותך בכל-לבי, שכן במקצית מלבי אהבתי את-בני היחיד. אולם עתה לאחר שנעשה רצונך ובני נלקח ממני, שוב אוכל לאהב אותך בכל-לבי'. "ויאף אני", אמר ה'הפץ חיים, 'רציתי לאהב אתה בכל-לבי, אולם הרי אין אני אלא בשר ודם ואב לילדים, וטבעו של האדם שרחמי אב על-בניו ואהבתו אליהם, עמדתי וחלקתי את-לבי לחלקים, חלק לילד זה וחלק לילד זה, אולם עתה משלקח הקב"ה ממני את אחד מילדי, הרי נשאר לי חלק נוסף בלבי לאהבתו יתברך'.

היה היה

כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים

חכם מפלג היה רבי יעקב הכהן ג'דישא, רבה הראשי של ג'דפא, ומלא היה בחכמה ומדע, בפקחות והשכל. הוא חבר ספרים רבים בכל מקצועות התורה, ובהם ספרו הנפלא "מעיל יעקב" על מעילה, אותו חבר כפי המספר, מפני שבגלותו היה נוטל לעתים מעט שמן מהנר הדולק בבית הכנסת, כדי ללמד לאורו מרב חשקת התורה שבו ומרב העניות שהיתה בביתו, וכשגדל וידע שהנהנה מן ההקדש חיב, שקע בלמוד הלכות מעילה, כדי שיחשב לו פאלו הקריב קרבן מעילה. בלשוננו החדה ובבינתו היתרה, היה עונה לפסילים פאלתם, ומכה אותם שוק על-ידו. בעסקיו במלאכת הצורפות בה עסק למחיתו, נשא ונתן עם הערבים שבעירו, וחיש מהר קלט את מנהגייהם ונימוסיהם, עד שלעתים היה עוקצם על-ששכחו או דלגו דברמה מתפלגתם, והיה משיב להם תשובות קולעות לטענותיהם. פעם הלך בגערותו עם אביו בשכונת הערבים, וכדי לקצר את-דרךם עברו דרך בית כפרות מסלמי. ראה אותם ערבי אחד ממפריהם, והלה בקש ללעג להם ושאל: "והרי כהנים אתם, ואם-כן כיצד אתם מקצרים את-דרךכם דרך בית-הקברות? האם על הקברים שלנו מהר לכם לדרך?" בקש הן מאביו רשות לענות, ופתח פיו בהקמה: "הנפטרים שלנו, רק נשמותיהם עולות השמימה ואלו גופם נותר בקבר, ולכן נותרת הטמאה בבית-הקברות. אולם אתם המסלמים, הרי מאמינים אתם שגם הגופים שלכם עולים לשמים, ואם-כן הקברים ריקים ואינם מטמאים". הערבי קלט היטב את העקץ ששמן בין דבריו, בו לעג לאמונתם, אולם לא יכול היה כמובן להכחיש את אמונתו שלו עצמו, ובעל-פיהו נאלץ להסכים עמו, ואמר לאביו: "שמר היטב על בנד הפקח... כך היה גם עם ערבי אחר ששאלו: "מדוע אנו המסלמים מאמינים בנביאים רבים בכל-הדורות, וליהודים יש רק ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות?" חנך רבי יעקב ומדד לו את מדתו: "משל למה הדבר דומה? לגוש אחד של זהב טהור, שהוא מכריע נגד שוק גדול של נזרות... וכששאלו אחר: "והרי אנחנו הרבים ואתם המעט, ובתורתכם נאמר 'אחרי רבים להטות'?" השיב על-אתר: "אם כדברך שאתם רבים ואנו מעטים, הרי אנחנו למעלה, שכן אם נעלה על כף מאזניים, אתם תרדו מטה-מטה ואנחנו נעלה מעלה-מעלה, שנאמר 'והיית רק למעלה ולא תהיה למטה'..."

יום אחד, בשעה שרבי יעקב עמד בחנות הצורפות שלו, נכנס לפתע ערבי אחד מתושבי העיר, שעסק עמו רבות במשא ומתן, ובפנים נפולות בקש ממנו לערוך לו חשבון סופי מפל מה שהוא חיב לו, שכן אצה לו הדרך ועליו לעוב את העיר לצמיתות. תמה רבי יעקב על הדבר, שכן הלה היה מילדי העיר וגר בה שנים רבות, ובהיותו עם הערבי בקשרי ידידות, אור עז ושאלו: "מה קרה לך ידידי, שאתה נאלץ לעוב את עיר הלדתך? שמה אוכל להיות לך לעור ואחסומך?" נאנח הערבי ואמר: "קשה לי להאמין שתוכל לעזר לי, אולם אספר לך את-צרותי הגדולה, ותוכל לפחות להשתתף עמי בצערי. לפני זמן-מה בקשה אשתי לבקר בבית הוריה, אולם הדבר לא היה לרוחי, ולכן סרפתי לבקשתה. משום-מה התעקשה זו להמרות את-פי, עד שחמתי בערה בקרבי. לא שלטתי ברוחי, ואמרת לי 'יכולה את לצאת לבקרך, אולם ראי נא שעתה אוכל אני את הרמון הלוה, ועד שאסים אותו עליך לשוב לביתנו. ואם לא יעלה הדבר בידך לשוב הביתה בטרם אסים את אכילת הרמון, הרי את מגרשת לי בשבועה חמורה, תלאתה פתלתא - שלש על-שלש'."

"בטוח הייתי", המשיך הערבי לספר את-ספורו מתוך נהי ונבי, "כי האשה תודרו לשוב הביתה, כדי שלא תחול השבועה החמורה, אולם כמו להכעים, החליטה זו להתעבב בדרךה למעלה מן-המדה, וכששבה לבית, כבר סימתי זה מפבר את אכילת הרמון. לא נותרה בידי הבררה, והלכתי אל הקאדי שלנו כדי לבקש ממנו עצה ותחבולה איך לבטל את השבועה, אולם הלה עמד על-דעתו וטען כי אין מנוס, ועלי לקום את השבועה במלואה. עלי לגרש אפוא את אשתי, ולפי חקי האסלאם לא אוכל לקחתה, אלא אספן להכה והיתה לאיש אחר, ואז תוכל לשוב אלי". על-פניו של רבי יעקב נראתה בת-שחוק, שהלכה והתרחבה ככל שהערבי המשיך בספורו. הלה נפגע מצחוקו של בן-שיחו, והתרעם בלבו על שהוא בה שוחק למשפתו, אולם לפליאתו פתח החכם היהודי ואמר: "צרתך אינה צרה כלל, ומתך אתה לשוב ולקחת את-אשתך לאשה לכלא שום ספק. ארשת פליאה השתרה על-פני הערבי והוא מהר לשאל: 'פליאה דעת ממני הם דברך, וכי חכם אתה יותר מהקאדי הגדול שלנו?' אולם רבי יעקב עמד על-שלו ואמר: 'הרי בשעה שאכלת את-הרמון, לא יתכן שאכלת את-כלי-הגרעינים עד האחרון שבהם, ובודאי נפלו כמה גרורים מקדך ארצה, ואם-כן עדין לא סימת את-אכילת הרמון עד לרגע זה. נמצא אפוא, שאשתך שבה טרם סימת את-אכילת הרמון, ומתרת היא לך לכלא ספק'". שמחתו של הערבי לשמע העצה הגאונית לא נתנת לשעור, ואמנם פששב לביתו, גלה מתחת לשלחן גרורים מספר שנפלו ממנו בשעת האכילה. עברו חודשים מספר, ובערב חג הסוכות, נשמעו לפתע דפיקות על דלתו של רבי יעקב הכהן. כשפתח בעל-הבית את-הדלת, נדהם לראות גמל עומד בפתח הבית, ועליו משא כבד של פרות משבחים, תמרים ורמונים נחמדים למראה, ועליהם חריות של דקל לסבוף. מוביל הגמל היה לא אחר מאשר אותו ערבי שנושע על-ידו, וכשראה את רבי יעקב תמה, אמר: "מה לך מתפלא? זו מנתחי הצנועה על שהצלתני. ברזך אתה לה, ועתה ידעתי כי אין חכמה בחכמת ישראל'."

מאורות

ר' דוד חביליו מצפת ואימיר וזל ליום ההולא תשעה באב תכ"א

מחשבוני חכמי צפת, בה התגוררו אבותיו שהיו מצאצאי מגרשי ספרד, והיה בקי בחכמת הקבלה אותה קבל מרבו רבי בנימין הלוי מצפת, שיש המשוערים כי הוא חבר את הספר "חמדת ימים". החיד"א מספר עליו: "שמעתי מזקני הרבנים בעיר הקדש, שהיה בשנת ב'ת, והיה אדם גדול וקדוש, והיה לו מגיד". מצפת עבר לירושלים יחד עם רבו, ויצא בשליחות לאיטליה לטובת עניי ארץ ישראל. בהיותו בתרביה, פגשו משיח השקר הנודע שגתי צבי, שהיה אז צעיר לזמים, ולמד קבלה מפיו. מחמת המצוק נאלץ לעוב את ירושלים יחד עם רבו, ונמלטו לחוץ לארץ. רבי בנימין התישב בסוניה, ורבי דוד באימיר שבבתרביה, שם התמנה לרב העיר המעטירה, והמשיך לפעול כלימיו למען עניי ירושלים. הפיץ את תורת הקבלה בשיתת הארץ"ל כפי שקבל מרבו, שהיה מתלמידי תלמודיו, ואף על מצבתו נחרת "הרב הגדול המקבל האלקי". רבי אליהו הכהן מאימיר בעל "שבט מוסר", מביא בספרו "אזור אליהו" דבר תורה ששמע מפיו ומכנהו שם "הרב המקבל רבי דוד חביליו". נפטר באימיר ביום חרבן בית אלמינו ונטמן שם, ומצבתו השתמרה. בנו רבי יהודה חביליו היה יליד ירושלים, ולימים נעשה רבה של-קהיר במצרים ולאחר מכן רבה של-הרבין, ובה "נר החסידים", ועליו כתב החיד"א: "ושמענו כמה ענינים מפורשותו וקדשותו", ובנו רבי שמעון חביליו מרבני הרבין, הדפים חלק קטן מחדושו בספרים "חלקת בני יהודה" ו"חבל בני יהודה".

יוסיף דעת

על תיבת "אתחנן" כתב בעל הטורים וכן בפענח רזא ועוד, שהיא בגימטריה "שירה", שאמר לפניו שירה כדי שישמע תפילתו, כי שירה היא אחד מעשרה לשונות של תפילה, וכן כתב רבנו בוני, ש"השירה כמו התפילה ממשכה הכוונה במחשבתו מלמעלה למטה, כי שירה בגימטריה - "תפילה", וכבר מוזכר במדרש "כבד את ה' מהותו" - מגורנו, וכשהתפילה נאמרת בשירה, כך גם הלמוד, כמובא בתוספות במגילה "שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה, לפי שהיו שונים אותן על-פה, ועל-ידו כן היו זוכרים יותר". ואומנם, נמצאו כתבייד עתיקים בהם מובאים טעמי המוקרא על המשניות, וכן מובא בספר "מצרף לחכמה" שראה משניות בכתבייד עם גנינות, וכן כתב השל"ח הקדוש שהלימוד צריך להיות בשיר בין כמקרא ובין כמשנה, ולזה תמצא ספרי המשנה הקדומים כתובים עם הניקוד והטעמים. על-פי זה ביאר בעל "תפארת ישראל", מיוע אמרו חז"ל לעתים "חסורי מחסרה והכי קתני" או "לישנא קטיעא" על דברי המשנה, "שהיו להן זמירות מיוחדות לכל משנה ומשנה, ולפי עניות דעתי היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזיכרון, מדחו שונים המשניות על-פה אפילו בימי רבי, ועל-ידי הגיון נזכר היטב לישנא דמתניתין, באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבנות שבמשנה, ולכן כמה פעמים בחר התנא גס-יכן במלה זאת ולפעמים באחרת, הכל כפי הגאות לקול השיר המיוחד למשנה, ומהאי טעמא לפעמים נענה בכא שרואית יתירה במשנה זו, ואין צריך לומר זו, אבל היה כדי לשקול בבית המשנה כפי הבנות שבפיקי השיר, ומהאי טעמא אף שהיה חסורי מחסרה ניחוה כן, מדמובן ממילא, דאם לאיכך יהיה מעשה סלתור, ואם היו מבלבלים המלות, יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזיכרון, ותשתכח המשנה חס וחלילה. ודבריו זה יתרוצו כמה קשיות וקדוקים", אולם יש כותבים, ויצאו מהפמאר ישראל עצמו, אלא הם הוספה של בנו, ואין הדברים מתקבלים על-חלב.

אֲשֶׁר יִרְצֶה אֶת־רַעְיוֹנוֹ בְּבִלְיַדְעַת וְהוּא לֹא־שׂנֵא לוֹ

פְּנִינֵי אֹרֶךְ הַחַיִּים

מדבר האור החיים הקדוש על הפרשה

בַּצֵּר לָךְ - פתגם זה מדבר בהבטחת האלה, כי בצר לכם ישראל שהוא זמן הגלות, עוד לו שימצאוהו כל־הדברים האלה האמורים בסמוך, שהם השקמה מן האדמה והפצה בין האמות, והמקשה שישארו מתי מספר, זה יהיה באחרית הימים והם חבלי משיח, ולא יהיה להם כל־הצרות בתמידות בזמנים ארכים, אלא באחרית הימים, ומבטיחם שיעורר ה' ללבם אז לשוב בתשובה, והוא אומר ושבֵּת עֲדֵיהֶ, ונתן טעם להבטחה זו כי אל רחום ה' אֶלְהֵיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וגו' ויתחזק לך לשוב וגו':

ואולי שזו היא טענת מיכאל לפני ה' שהביא בזהר חדש, שהרי באו אחרית הימים ומצאו אותם כל־הדברים ולמה לא יעורר ה' לבם לשוב, ופרשתי המאמר במקום אחר. וענינו לה צופיות, לפתח אוצר רוח טהרה לפקח עינים עורות ולהטות לבבות עם ה' להכיר נעימות ערבות ידידותו:

נתן לך פְּנִינֵימִים - פרוש לפי שאמר להם למען תאריך ימים עליהם, חש משה שיאמרו שהבטחה היא שעל־ידי מעשיהם הוא שח' מאריך ימיהם עליהם, ומצא דבר אמת למד, שהגביל ה' ימי נתינת הארץ בדרך שהגביל חיי האדם, דכתיב אם חרוצים ימיו, והבטיחם להאריך ימיהם כשילכו בדרך ישר, לזה גמר אמו ובאר אשר ה' אֶלְהֵיךָ נתן לך כל־הימים, פרוש כי מנתת ה' היא לעולמי עד לא לזמן מוגבל, ומעתה אומר ולמען תאריך ימים, פרוש שלא ימותו בה בקצרות שנים, על־דרך אומר למען יבנו ימיהם וגו', ואומר פְּנִינֵימִים היא העמדת הארץ ביד ישראל.

דְּבַרֵי הַיָּמִים

"לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים", וישנם שישה טעמים שבגללם נעשה ט"ו באב ליום־טוב: פסקו בו מתי מדבר וחרו הדבור מה' למשה רבנו; הותרו השבטים לבוא זה בזה; שבט בנימין הותר לבוא בקהל; בו ביום ביטל הושע בן־אלה, מלך ישראל האחרון, את המשמרות שהעמיד ירבעם בן־נבט מלך ישראל הראשון, שלא יעלו ישראל לירושלים; וניתנו בו הרוגי ביתר לקבורה, וסימנך 'חמשה עשר' נוסריקון; ח'תון חולות בכרמים, מתי מדבר, ש'בטים הותרו, הרוגי ביתר, ע'צי מערכה, ש'בט בנימין, ו'גל, (עתיק לבניה)

על גדולת יום חמישה עשר באב, כתב הבן־אישי'ח' בספרו חלק א', ש"צריך לעשות שמחה, מפני שיש עילוי לשכינה כמו שמובא בזוהר הקדוש, וכיון שעלה חודש זה בט"ו שוב לא ירד, דמעלין בקודש".

על 'שבת נחמו' כתב רבי יהושע אבן־שועיב תלמיד הרשב"א בדרשותיו לפרשת ואתחנן: "נהגו לעשות השבת הזה אחר ט"ו באב ביום־טוב, והיא מצווה גדולה שהוא יום נחמה, ואף־עליפי שאינו יום־טוב ממש, עשו אותו יום מקודש לכבוד השבת ביום ט"ו, וכל השמח בו זוכה בנחמת בניין בית המקדש".

ב"ח במנחם־אב תענית צדיקים, כמובא בשולחן ערוך, שבו כבה נר המערבי בימי אהו, ויש גורסים ב"ז בו, ולכן ראוי להחמיר בשניהם. בספר 'כף החיים' כותב, כי ב"ז באב הרפ"ט, "קמו הישמעאלים על היהודים יושבי ארץ ישראל, והרגו כמה אנשים ונשים ושרפו בתים וספרים וספרי תורה, ובפרט ביושבי חברון יום י"ח הנוצר עשו נקמות במיתות משונות, ושארית הפליטה גלו לירושלים מפחדם שם, וחסבו לאבד את כל יושבי ארץ ישראל ח"ו, לולי ה' שהיה לנו שהפיר עצת גויים".

בכפר קטן התגורר ר' שכנא המוזג, ואת פרנסתו מצא מבית מרזח אותו חבר מהפריץ המקומי. פדרכם של האפרים הנכריים, היו באים הללו מדי יום, ומכלים את פספס המעט אותו הרויחו בזעת אפם, כדי להטביע את יגונם ותלאותיהם בטפה המרה. פנסק גדול היה לר' שכנא, בו היה רושם את־כל־חובותיהם של־האפרים, ומדי פעם היה גובה מהם את־חובם עדי־הפרטה האחרונה. ר' שכנא הכיר היטב את־לקוחותיו ומצא מסלות ללבם, כך שאף אחד לא המרה את־פיו והקפיד לשמור על קשרי ידידות עמו. אולם שונים היו הדברים עם אחד האפרים שהפך בכח הזרוע למנהיג הכפר, והלה שהיה גאה במעמדו, היה שותה לשכרה בבית המזיגה, ומעולם לא שלם לר' שכנא אפלו פרוטה אחת. חובו הלך וחפת, והוא כלל לא גלה סמנים כי בכונתו לשלם אי פעם את־חובו, עד שפגלנותו של המוזג פקעה. היה זה באחד מימי החג של האפרים הנוצרים, פאשר אותו עריך נכנס עם חבר מרעיו אל בית המזיגה, ודרש מר' שכנא להגיש לו בקבוק פרסגני עם יין־שוף, והפטיר פדרכו 'רשם בפנסקף על־חשובוני'. אלא שהפעם לא נענתה דרשתו, ור' שכנא הודיע לו כי עד שלא ישלם את־חובו המלא שבכר הגיע לממדים מדאיגים, לא יזכה לקבל ממנו אפלו טפה אחת. חמתו של ראש הבריונים עלתה ונאתה, והוא החל בקריאות זעם כלפי ר' שכנא, פאשר חבר האפרים שסביבו מחרים־מחזיקים אחריו, והם גמרו אמר להכותו נפש. ר' שכנא היה בעל קומה ובעל פה, וכשראה שצרתו צרה, נגש אל המנהיג הצוות, והדפו לאחור במחירי. הלה אבד את שווי משקלו ונפל לאחוריו, אלא שלחנתו נהבט ראשו בחד השלחן שעמד מאחוריו, ועל־אתר נפל ארצה והתפגר מיד. בהלה אחזה את־האפרים שבמקום, והללו מהרו לתקוף את בית הפרזח, כשהם שואגים בקול ומזיעים לכל־בני הכפר על־מותו של־מנהיגם, שנוצח בכונה תחלה בידי המוזג היהודי. ר' שכנא שפקח היה, הבין כי נקלע לצרה צרוּרה, וידע כי כלתה אליו הרעה. באין רואים, נצל את המהומה הגדולה שהתחוללה במקום, ועוד בטרם ספק היה ביד מישהו לשים לב אליו ולבדק את־מעשיו, מהר להתחמק מהדלת האחורית של בית הפרזח, ועשה את דרכו הישר אל מעונו של הצדיק רבי אברהם מתתיהו משטפנשט, ומיד פרץ בבכי תמוררים.

"רבנו הגדול", קרא ר' שכנא בקול בוכים, "אסון גדול נפל עלי שלא באשמתי, ואני אנה אני־בא? לידעתו של ר' שכנא ששהה בשטפנשט המרחקת מבינתו כבר היעה השמועה, כי כחות המשטרה פשטו על־ביתו וחפשו אחריו נואשות, ואף הגישו לבני ביתו הודעה על־משפטו שעתיד להתקיים בעוד ימים במרכז הכפר קבלעם ועדה, ונראה שאפקה לו פלי־תקנה. הצדיק אחז בדרך את־ידו של ר' שכנא, העתיר עליו דברי חזק ואמונה, השתתף עמו בצערו מתוך אנהה עמקה, ולבסוף אמר: "שמע לעצתי ושוב לכפרך כדי להתיצב במשפט כדרישת השלטונות. ומכרף אני אותך, שהקפ"ה יוציאך מן־המצר ויצילך מהגויים משנאי נפשך". למרות שר' שכנא התקשה למלא אחר עצתו של־הרבי, התמלא באמונת־אמן וחרו אל־הכפר, כדי להתיצב במשפט הפמבי. הדיינים לא ארכו זמן רב, והשופטים שהיו שונאי ישראל מבהקים, הוציאו חיש מהר את־דינו למות, באשמת רצח אפר חף מפשע בכונה תחלה ומתוך זדון. לא הועילו לו פלי־טענותיו, כי לא התפון להרג את ראש האפרים אלא הדפו מתוך התגוננות, והדברים נפלו על אָזניים ערלות. וכאן ארע מעשה פלא מן־השמים. בעוד השופטים קמים כדי להכריז את גזר דינו של ר' שכנא למות, החלה האדמה לפתע לנווד ולנוע מתחת רגליהם. היתה זו רעידת אדמה קשה שהתרחשה באזור, והנאספים מהרו להמלט מאולם בית המשפט החוצה, מחשש שתקרנת הבית תפל על־ראשם. האחרונים שהצליחו להמלט מן־האולם, היו לא אחר מאשר השופטים הנכבדים בעצמם, שהתקשו לפלס את דרכם החוצה, ונלכדו תחת הריסות פשהם פצועים וזבי דם. חדשים ארבים שכבו השופטים יחד עם התובעים על מטת חלים, ורק לאחר תקופה ארבה החלמו מפצעייהם ושובו להתהלך בחוץ על־משענתם. ר' שכנא עצמו לא נזק בחדשי שמים פריעה הגדולה, אולם שמחתו על בטול המשפט כנגדו היתה מקדמת מדי. פשנה לאחר הרעש, הגיעה לביתו הזמנה מחדשת למשפט, והוא נתבע שוב לעמד על דוכן הנאשמים פרוצחו בזדון של ראש האפרים.

אלא שהפעם התנהל המשפט באופן שונה לגמרי. השופטים היו נתונים עדין תחת הפיוט של המשפט הקודם, במהלכו ארעה רעידת האדמה והם נלכדו תחת הריסותיה, ועם תחלת הדיינים, עוד בטרם החלה התביעה לשאת את־דבריה, קם ראש השופטים ואמר: "רעידת האדמה שארעה בעת הדין הקודם, לא בא לחנם, אין ספק בלבי, כי מן־השמים בקשו להזהיר אותנו שלא נשפך דם נקי, וזרור לי כי היהודי שלפנינו לא אשם במה שארע. העריות של־האפרים שתניי היין ששהו בבית הפרזח אינה קבילה ואין לה שום ערך, ולכן מתבטלת התביעה נגד היהודי המוזג, ואנו מכריזים עליו פעל חף מפשע והוא משחרר ללא תנאי". רעש והמלה התעוררו באולם בית המשפט, אולם השופט הכה בפטישו על שלחנו, והמשיך: "ולא רק זו, אלא מכיון שהאפרים נותרו חייבים למוזג סכומי עתק על שתיית משקאות חריפים כמשך תקופה ארבה, אני מודיע בזאת כי החוב שריר וקיים ועליהם לשלמו עד הפרוטה האחרונה". ר' שכנא התקשה לעכל את הזכרון הפתיע, ובאזניו צלצלו דבריו של־הרבי, שברכו כי יצל מידי מבקשי רעתו, ויהי לנס.

מטעים

ואתחנן אליה' (א.ב.)

כתב ואתחנן בטעם טפחא המפסיקה מעט מהתבות של אחיה, מפני שהיא בננו התפעל שבדרך-כלל באה בלשון התפארות שהאדם מספר על עצמו את מעשיו, אולם משה רבנו הוסיף מיד ואמר שהתחנן אל ה' ולפניו אין גאון והתפארות, אולם אדם אחר שהוא גם המעלה אין לו לשבח את עצמו במעשיו ולהתפאר בהם. (ריבובי ח)

אעברה נא (א.כד)

בטעם רביעי, לרמוז לדברי חז"ל בדרך-ש, שמשא רבנו עתיד להיות מנהיג ישראל לעתיד לבוא, ועליפי זה כתב האר"ז, שמשא גוטרקון מהשנה הוא שיהיה, ולכן מטעמות תבות אלו בטעם רביעי, שמשא רבנו בקש ואמר לקב"ה, מכיון שאני עתיד להיות מנהיגם שלישראל לעתיד לבוא לאחר הולדת הרביעית, אסבך אעבריה כבר עכשו לארץ ישראל. (פני יוסף)

הדברים האלה באחרית הימים (ה.ל)

כתב האלה באתנתחא, אולם לכאורה היה צריך להטעים בן תבת הימים השבת לאחוריה, אלא שיש כאן התמיה מהקב"ה, כי באחרית הימים יחזר כל-אדם מישוראל בתשובה, ולכן התבות באחרית הימים, מוסבות על התבות הבאות ושבת עדיה' אלקוד ושמתת בקלוא. (השר שלום מבעלזא)

מדגש

על הפסוק "ארץ זבת חלב ודבש" שבפרשה, כתב בעל הטורים: "ו' פעימים כתב זבת חלב ודבש בתורה, כנגד לדידי חזאי חלב ודבש ודבש ודבש והו' ו' פרסאות". והדברים מזהים, שכן התבות זבת חלב ודבש מזכרות בתורה רק ט"ו פעמים, ואחת מהן על-ידי המרגלים לנגאי ואי אפשר למנותה, ועוד שתיים שאמרו דתן ואבירם אחת על מצרים ואחת לנגאי. ועוד תמותה, מדוע הזכיר בעל הטורים דברים אלו כאן ולא בפרשת ויקרא, שם מזכרות התבות בפעם האחרונה. וכן תמותה השם דברי, שהרי במסכת מגילה נאמר על ארץ ישראל שהיא כ"ב פרסאות ולא ט"ו. יש שהסבירו שהכליל גם את הפסוק "ארץ-זית שמן ודבש", ויש שרצו להוסיף אחד או שנים מספר יהושע, אולם יש חמשה פסוקים מבאי"ם שפסוק זה מזכר בהם, ובתנ"ך כלו מופיע אפוא עשורים פעמים.

ממלח

דרש פעם ה"אמרי חיים" מויזניץ בגנות הגאון ובשבת העגולה ודרש קמיון המר את-הפסוקים שבפרשתנו: "שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמד עמדי". וכך הסביר: "אדם שהוא בעל גאון ולכן מכריזים לומר אלו בלשון רבים, ואומרים לו שבו לכם ודוברים בשלומם בלשון רבים מה שלומכם, לאדם כזה אומרים 'לאהליכם' - משלמים אותו לביתו ואומרים לו לנו לביתכם לשלום. אולם 'אתה' - מי שאפשר לדבר אלו בלשון 'אתה' דובר איש אל רעהו, כי הוא מתנהג בעגולה, לאדם כזה מבקשים 'פה עמד עמדי' - השאר נא כאן עמונו..."

לאחר הסתלקות המגיד ממזריטש, התאספו תלמידיו ללוות את-דרכם למנוחת עולמים. בין הבאים היו גם האחים הקדושים הרבי ר' אלימלך מליז'נסק והרבי ר' זושא מאניפולי, ולאחר שנגנזו ארון הקודש התעצבו התלמידים את-מי למנות עליהם למנהיג. אחר ישוב הדעת החליטו לחלק את תפקיד ההנהגה לשנים, רבי מנחם מנדל מויטפסק ימלא את מקום המגיד במדינות רוסיה, רסין וליטא, והרבי ר' אלימלך ימלא את מקומו בפולין וגליציה. הלכו חסידיו פולין עם רבי אלימלך בראשם ויצאו לדרכם כדי לשוב לפולין, ובדרך נכנסו לבית מלוו אחד. כשנכנס רבי אלימלך לחדרו, בקש לנחם מיגיעת הדרך ולפליאת החסידים וכן פמה שעות ברצף. הדבר היה לפלא בעיני התלמידים וחלק מאלו שקבלו אותו עליהם לרב ומנהיג. החלו להרהר על-הבחינה, שכן ביצי יתכן שממלא מקומו של המגיד יישן שעות רצופות כל-יצי? שמע הרבי ר' זושא את הרגו והוא הלך מיד אל-החדר של הרבי ר' אלימלך, עמד על-מפתח החדר מבחוץ והניח את-כף-ידו על-המזוזה הקבועה בפתח הבית המיון. והנה פלאי פלאים, הכף ומיד התעורר הרבי ר' אלימלך וירד ממשנתו. הדבר היה לפלא בעיני החסידים, ובקשו הסברים מרבי זושא. ככלל ידוע הוא במעלת עובדי ה', אמר רבי זושא, "שכל אחד ואחד צריך לשנות את ה' ויתברך לנגד עיניו תמיד כל-היום, כמו שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד'. אך מילא ביום, יכול האדם לצייר לעצמו את-השם, אך מה יעשה בלילה? ולכן סומכים אנו על-המזוזה שבה כתוב שם שמים, וזהו הקשר שבין צדיקי אמת עובדי ה' בטקרה לבין המזוזה בעת שנתם. אך כאשר הנחת את-ידי על-המזוזה, פסיתו בכך את-שם ה', ולכן הקיץ אחי הצדיק מיד, כדי לקדם שויתי ה' לנגדו". כששמעו החסידים את הדבר הנפלא הזה, התרגשו מאד מגדל קדשתו של הרבי ר' אלימלך ושקמו על שהקבי"ה זמן להם מנהיג פה צדיק להיות עטרה לראשם, ולא הותיר אותם פצאן אשר אין להם רועה.

רבי שמחה בונים מאוטבוצק, שהיה פמה שנים בארץ ישראל ובשחזר ממנה לביתו שבגולה, התנהג עם בפרשיות גדולה וקבל עליו חמרות מיוחדות, שלא תמיד היתה להם הבנה גשמית. בין השאר נהג, לנשק את המזוזה כמו פיו כמו שמנשקים ספר תורה, ולא על-ידי הנחת היד על המזוזה ונשוקה. בדבר זה נהג בעצמו וגם דרש זאת מהאורחים והחסידים שבאו אליו, וצוה על המשמש שכל-מי שלא מנשק את המזוזה בפיו ממש, לא יכניסו לפניו. פעם הודמן ה"שפת אמת" מגור לאוטבוצק ורצה לבקרו, אך כששמע מאחורי הדלת את קול לפודו של רבי שמחה בונים שהיה לומד בקול גדול, בבחינת "קול ה' בדרך", חזר לאחוריו כדי שלא להפסיקו מלמודו. נכנס המשמש אחר-כך וספר, שהרבי מגור היה כאן והוא יבוא שוב לאחר מכן, ובתמימותו הוסיף המשמש ושאלי: "ראיתי שהרבי מגור נשק את המזוזה בידו ולא בפיו, האם להרשות לו להקדם אל-הרבי כשביבוא שוב?" תוך הרבי ואמר: "מה-רלך? והרי הרבי מגור הוא בעצמו מזוזה קדושה!"

אלישיבתו של החת"ם סופר, נהרו בחורים רבים מכל קצו ארץ כדי ללמד תורה מפיו, ורבים גם באו אליו כדי לקבל ממנו סמיכה להוראה. פעם הגיע אליו עליו אחד כדי להבחין אצלו על-מנת להסמך להורות הלכה בישראל, והחת"ם סופר תהה על קנינו ונהנה מאד מידיעותיו הגדולות. העלוי הראה את בחו הגדול בתורה ובתלמוד והיה נראה כבעל פשרון גדול, אולם החת"ם סופר חש שאין לו יראת שמים מספקת ולכן עקב אחריו בשעה שיצא מביתו, ובשראה שהלה לא הניח את-ידו על המזוזה בצאתו, הבין מיד כי אין לו יראת שמים ועל-אתר החליט שלא להסמיכו להוראה, כי ראה בכך זלזול במנהגי הקמינו וחסר יראת שמים.

הצדיק רבי זאב איזלמן הקפיד מאד על נשוק כל מזוזה שעבר אצלה, גם בזמננו כשהיה כפוף ולא ראה את המזוזה, שהיה עובר דרך הפתח התקרב בכל פחו אל המשקוף, והרים ידו על כתפו וראשו ומשש את המשקוף עד שנגע במזוזה. כשלא החליח למוצאה, לפעמים מחמת שהמזוזה היתה קבועה בתוך הקיר, היה מבקש שיגיעו עם-ידו בחור המזוזה. פעם כשלא שם לב שעבר דרך פתח, מחמת ראשו הכפוף, ואמר לו אחר-כך שעבר ליד פתח עם מזוזה, בקש לחזר לאחוריו כדי לנשקה.

רבי יצחק זאב ידלר בעל "תפארת ציון", הלך פעם עם בנו המגיד הנודע רבי בריציון ידלר, ויצא דרך השער של העיר העתיקה. לאחר זמן מה, חזר לאחוריו ואמר לבנו: "נדמה לי שבשעה שעברנו את השער, שכחתי לנשק את המזוזה", ובשחזר נשק את המזוזה בהתלהבות.

רבי יעקב קמיניצקי ראש ושיבת "תורה ודעת" בארה"ב, בקר פעם בגן הילדים שבסמוך לשיבה, שהיה בגנהול בנו רבי בנימין, והנה הבחין הרב, כי המזוזה נקבעה במקום נמוך יותר מאשר ההלכה קובעת. כדי שהילדים יוכלו להגיע אליה בידם עם בניסתם לפתח. "עצם הרעיון שהילדים מתרגלים לנשק את המזוזה עם בניסתם

"אעברה נא וראיה את-הארץ הטובה" - לשם מה היה צריך משה רבנו לומר שרועה לראות את-הארץ הטובה? הרי אם עובר אליה בודאי יראנה?! אלא בקש משה רבנו שהקב"ה יראה לו רק את החלק הטוב, ועל-ידי צריך האדם להתפלל תמיד לראות רק את-הטוב בכל-דבר. (רמ"מ ממוצק)